

1.ÜNİTE: DEĞİŞEN DÜNYADA OSMANLI (1683-1789)

1.1 Osmanlı Devleti'nin 1683-1789 Yılları Arasındaki Siyasi ve Askeri Mücadeleleri

1) Osmanlı'da Bozulma (Gerileme) Nedenleri

A) Yönetimde Bozulma

- **Sancağa çıkma geleneği** kalktı, **kafes usulü** geldi: şehzadeler devlet ve askerlik tecrübesi kazanamadan tahta çıktı.
- Kardeş katli yerine **ekber ve erşed** (en yaşlı şehzade tahta çıkar) usulü (I. Ahmed, 1603); şehzadeler sarayda yetişti.
- Padişahın devlet işlerinden uzaklaşması; harem, valide sultanlar ve saray çevresinin etkisi.
- Liyakat yerine iltimas ve rüşvet, sık görev değişimi, tecrübesiz devlet adamları; taşrada **ayanların** güçlenmesi.

B) Askerî Alanda Bozulma

- **Yeniçeri Ocağı**: Devşirme dışı kişiler alındı, yeniçeriler evlenip esnafılık yaptı, disiplin bozuldu; ulufe, cülus bahşişi ve **esame** hazineyi yordu.
- **Tımarlı sipahi** zayıfladı. Avrupa ateşli silah, düzenli ordu ve topçulukta ilerlerken Osmanlı yeterince hızlı uyum sağlayamadı.
- Donanma zayıfladı (Venedik ve Rusya karşısında).

C) Ekonomik ve Mali Bozulma

- **Tımar sistemi** bozuldu (tımarlar nüfuzlu kişilere verildi); **iltizam** ile mültezimler ağır vergi topladı, köylü toprağını terk etti, üretim düştü.
- **Malikâne (1695)**: Gelirler ömür boyu tek kişiye verildi, ayan ve mültezimlerin gücü arttı. **Avarız** sürekli vergi oldu.
- Coğrafi Keşifler sonrası ticaret yolları okyanuslara kaydı, kapitülasyonlar genişledi; uzun savaşlar hazineyi boşalttı, ganimet gelirleri azaldı.

D) Eğitim ve İlim Hayatında Bozulma

- Medrese ve ilmiyede iltimas, rüşvet ve **beşik ulemalığı** (ulema çocuğunun beşikteyken müderris ve kadı adayı yazılması).
- Matematik, astronomi, tıp gibi fenler ihmal edildi; Avrupa'daki gelişmeler takip edilmedi, matbaa ancak Lale Devri'nde açıldı (1727).

E) Celâli İsyanları (hem sebep hem sonuç)

- Örnekler: Karayazıcı (1599), Canbulatoğlu (1606), Abaza Mehmed Paşa (1623).
- **Sonuç olarak doğdu**: Tımarın bozulması, işsiz **sekban ve sarıca** grupları, ağır vergi, geçim sıkıntısı.
- **Sebebi olarak büyüttü**: Köylü kaçgunu, üretim ve vergi gelirinin düşmesi, eşkıyalık, asayişsizlik, merkezî otoritenin zayıflaması.

F) Dış Etkenler

- Avrupa'nın güçlenmesi ve ittifaklar kurması; Osmanlı'nın Avusturya, Venedik, Lehistan ve Rusya ile aynı anda savaşması; askerî-teknolojik gelişmelere geç tepki vermesi.

2) Köprülü Dönemi Fetihleri ve Özgüven (1656–1683)

Padişah IV. Mehmed. Sadrazamlar: Köprülü Mehmed Paşa (1656–61), Köprülü Fazıl Ahmed Paşa (1661–76), Merzifonlu Kara Mustafa Paşa (1676–83). Askerî ve mali islahatlarla fetih gücü yeniden harekete geçti.

Olay	Padişah / Sadrazam	Önemli noktalar
Uyvar Fethi (1663), Vasvar Antlaşması (1664)	IV. Mehmed Fazıl Ahmed Paşa	Orta Avrupa'da önemli nokta alındı; Macaristan'da en geniş sınırlar. 20 yıllık barış.
Girit'in Fethi (1669)	IV. Mehmed Fazıl Ahmed Paşa	Kandiye'nin düşmesiyle Girit alındı; savaş çok uzun sürdü. Doğu Akdeniz'de hâkimiyet güçlendi.
Kamanice Fethi (1672), Bucaş (1672) ve Zoravna (1676) Antlaşmaları	IV. Mehmed Fazıl Ahmed Paşa (Zoravna'da Kara Mustafa)	Lehistan Seferi; Podolya ve Ukrayna alındı. Osmanlı batıda Özi Nehri'ne kadar en geniş sınırlarına ulaştı.
Çehrin Fethi (1678), Bahçesaray (Çehrin) Antlaşması (1681)	IV. Mehmed Kara Mustafa Paşa	Rusların talebiyle imzalanan ilk Osmanlı–Rus antlaşması; sınır belirlendi, Rusların güneye inmesi engellendi.

- **Özgüven:** Başarılar, Avrupa'ya karşı üstünlüğün sürdüğü inancını doğurdu; gaza ideolojisi canlandı. Protestan Macarların lideri **Tököli İmre**'nin Habsburg baskısına karşı Osmanlı'dan yardım istemesi (1682) Viyana seferini tetikledi.

3) II. Viyana Kuşatması (1683)

Padişah / Sadrazam: IV. Mehmed / Merzifonlu Kara Mustafa Paşa. Kuşatma **14 Temmuz 1683**'te başladı; **12 Eylül 1683 Kahlenberg Muharebesinde** Sobieski komutasındaki Leh–Alman müttefik kuvvetleri Osmanlı'yı yendi.

Bozgunun Nedenleri

- **Kırım Hanı Murad Giray** Tuna köprüsünü tutmadı; Leh öncülüğündeki Haçlı ordusu Tuna'yı geçti ve ani baskın yaptı. Han ile sadrazam arasında anlaşmazlık vardı.
- Osmanlı ordusu Viyana savunucuları ile yardıma gelen ordu arasında **iki ateş arasında** kaldı; **disiplinsizlik** ve komuta birliği bozukluğu bozgunu hızlandırdı.
- Kara Mustafa Paşa şehri saldırıyla almak yerine teslim olmasını bekledi (yağma istemedi); kuşatma uzadı, ağır top, erzak ve cephane yetersizdi.
- Viyana'nın güçlü tahkimatı, Avrupa'nın (Papalık dahil) ortak hareketi; Budin Beylerbeyi Uzun İbrahim Paşa ile sürtüşme.

Sonuçlar

- Osmanlı Belgrad'a çekildi; Kara Mustafa Paşa Murad Giray'ı azletti (yerine Hacı Giray II), kendisi **25 Aralık 1683**'te Belgrad'da idam edildi.
- Ciğerdelen düştü (9 Ekim 1683); **Kutsal İttifak** kuruldu; Balkan eyaletlerinde asayiş bozuldu; tecrübeli asker kaybı büyüktü. Osmanlı savunmaya geçmeye başladı.

4) Kutsal İttifak Savaşları (1684–1699)

- **Kuruluş:** 5 Mart 1684, Papa XI. Innocentius öncülüğünde. Osmanlı yaklaşık 14–16 yıl **4 cephede** savaştı: Macaristan, Mora-Dalmaçya, Podolya, Azak.
- Padişahlar: IV. Mehmed → II. Süleyman (1687) → II. Ahmed (1691) → II. Mustafa (1695).
- Budin kaybı (1686); Rusya **Azak**'ı aldı (1696); Venedik Mora'dan Atina'ya ilerledi; **Zenta Yenilgisi (11 Eylül 1697, Prens Eugène)** barışı kaçınılmaz kıldı.

Kutsal İttifak Karşısındaki Güçler: MARVL

Harf	Devlet	Not
M	Malta (Malta Şövalyeleri)	Akdeniz'de Papalık ve Venedik yanında yer alan şövalye devleti
A	Avusturya (Habsburg)	Macaristan cephesinin ana gücü
R	Rusya	1686'da katıldı; Azak ve Kırım cephesi
V	Venedik	Mora ve Dalmaçya cephesi
L	Lehistan	Podolya cephesi; Sobieski

- İttifakın kurucusu ve önderi **Papalık**'tir.

5) Karlofça (1699) ve İstanbul (1700) Antlaşmaları

- Karlofça:** Görüşmeler 13 Kasım 1698'de başladı, **26 Ocak 1699**'da imzalandı. Padişah II. Mustafa, Sadrazam **Amcazade Hüseyin Paşa**. Arabulucular: **İngiltere ve Hollanda**.
- Avusturya: Macaristan, Hırvatistan, Pojega'nın bir kısmı, Erdel. Venedik: Mora ve Dalmaçya'nın büyük kısmı. Lehistan: Podolya.
- Osmanlı Hristiyan devletlere karşı **ilk kez kalıcı toprak kaybı** yaşadı; dönüm noktası: savunma politikasına geçiş.
- İstanbul Antlaşması (1700, Rusya):** Azak Rusya'ya bırakıldı, Rusya İstanbul'da daimi elçi bulundurma hakkı aldı, Osmanlı Rus Çarı'nın "Çar" (imparator) unvanını tanıdı; Rusya'nın Karadeniz'e inme siyasetinde ilk adım.

6) Prut Savaşı ve Antlaşması (1710–1711)

- Nedenler:** Rusya'nın Karadeniz'e inme siyaseti; Poltava (1709) yenilgisi sonrası İsveç Kralı XII. Karl'ın (Demirbaş Şarl) Osmanlı'ya sığınması.
- Padişah / Sadrazam:** III. Ahmed / **Baltacı Mehmed Paşa**. Savaş ilanı 20 Kasım 1710; Temmuz 1711'de Rus ordusu Prut kıyısında kuşatıldı.
- Çariçe Katerina'nın barış teklifi, Kırım Hanı Devlet Giray ve İsveç temsilcisinin itirazına rağmen kabul edildi. **Antlaşma 21 Temmuz 1711:** Azak Osmanlı'ya geri verildi, Rusya'nın Lehistan üzerindeki baskısı sınırlandı.
- Rus ordusu yok edilebilirdi; askerî olarak Rus hezimet, diplomatik olarak Osmanlı zaferi, fakat fırsat tam kullanılamadı.

7) Osmanlı–Venedik Savaşı (1714–1718) ve Pasarofça

- Padişah / Sadrazamlar:** III. Ahmed / Silahdar Damat Ali Paşa (Petervaradin'de şehit), sonra Nevşehirli Damat İbrahim Paşa.
- Neden:** Venedik'in Mora'daki Ortodoks halka baskısı, Karadağ'ı isyana teşvik etmesi, Osmanlı ticaretine saldırısı. 1714'te savaş ilanı; **1715'te Mora geri alındı**, Korfu alınamadı.
- 15 Nisan 1716:** Avusturya (Habsburg) Venedik'in yanında savaşa girdi. **Petervaradin (5 Ağustos 1716)** yenilgisi, **Temeşvar (17 Ekim 1716)** ve **Belgrad (18 Ağustos 1717)** kaybı. Avusturya'nın Niş'e saldırması barışı zorunlu kıldı.
- Pasarofça (21 Temmuz 1718):** III. Ahmed / Nevşehirli Damat İbrahim Paşa. Arabulucular: **İngiltere ve Hollanda**. Avusturya Temeşvar (son Macar eyaleti) ve Belgrad dahil Kuzey Sırbistan'ı aldı; Mora Osmanlı'da kaldı; ticarette serbest dolaşım ve düşük gümrük.
- Osmanlı Orta Avrupa'daki üstünlüğünü kaybetti, savunmaya çekildi ve **barışçı dış politika** izledi.

8) Lale Devri 1718-1730 – Patrona Halil İsyanı

Birinci ünitenin ikinci kısmında işlenecektir. Kronolojik olarak sıralaması açısından başlık olarak yer alacaktır.

9) 1736–1739 Osmanlı–Rus–Avusturya Savaşı ve Belgrad Antlaşması

- **Padişah:** I. Mahmud. **Sadrazamlar:** Silahdar/Fındıklılı Mehmed Paşa, Yeğen Mehmed Paşa, en sonda **İvaz Mehmed Paşa** (1739).
- **Neden:** Rusya'da **Çariçe Anna İvanovna** dönemi; Ruslar **Azak**'ı yeniden aldı, Kırım'a saldırdı, Lehistan'ın iç işlerine karışarak antlaşmalara aykırı davrandı. Osmanlı **2 Mayıs 1736**'da savaş açtı.
- Ruslar **Orkapı** (22 Mayıs 1736, Münnich), Azak ve Özi'yi (1737) aldı. **Avusturya 1737'de** Rusya'ya destek için savaşa girdi (Niş, Vidin, Bosna); Osmanlı iki cephede hazırlıksız yakalandı.
- **Osmanlı toparlandı (1738–39):** Kornia ve Hisarcık (Grocka) zaferleri; **Belgrad, Semendire, Orsova** geri alındı; Pasarofça'da kaybedilen yerler alındı, **Tuna savunma hattı** kuruldu.
- Avusturya Fransa aracılığıyla barış istedi; önce reddedildi. **Belgrad Antlaşması:** Avusturya ile 18 Eylül 1739 (İvaz Mehmed Paşa – Neipperg); Rusya ile 29 Eylül 1739. **Arabulucu ve garantör: Fransa.**
- **Rusya ile şartlar:** Azak Rusya'da kalacak ama istihkâmları yıkılacak, çevresi iskâna açılmayacak; Taganrog tersanesi yeniden kurulmayacak; Karadeniz'de Rus savaş gemisi bulunmayacak, ticaret Türk gemileriyle yapılacak; Kabardey'ler bağımsız.
- **Rusya'nın başarısızlık nedenleri:** Veba salgını (1738), lojistik sorunları, 240.000 askerin yaklaşık 100.000'ini kaybetmesi, **Avusturya'nın savaştan çekilip yalnız bırakması**; Balkan Slavlarından beklediği destek yetersiz kaldı.
- **Sonuç:** Kayıpların bir kısmı telafi edildi, Avusturya ile yaklaşık 50 yıllık barış; devlet adamlarına güven geldi. **Zaafiyet:** Barış yine Fransız aracılığı ve garantörlüğüyle yapıldı.

10) 1768–1774 Osmanlı–Rus Savaşı, Çeşme Baskını ve Çanakkale Ablukası

- **Padişahlar:** III. Mustafa, 1774'ten itibaren I. Abdülhamid. **Sadrazamlar:** Hamza Paşa, Moldovancı Ali Paşa, İvazzade Halil Paşa, Silahdar Mehmed Paşa ve sonunda Muhsinzade Mehmed Paşa.
- **Nedenler:** II. Katerina (1762) döneminde Rusya'nın Lehistan'ın iç işlerine ve kral seçimine karışması; Karadeniz'e inme hedefi; Osmanlı sınırında kale ve askerî yığınak; Balkan ve Kafkas Ortodokslarını kışkırtması. Osmanlı **1768**'de savaş ilan etti.
- **Gelişme:** Ruslar Eflak-Boğdan ve Kırım'ı işgal etti (Kırım 1771). Osmanlı Dinyester (1769), Larga ve Kagul/Kartal Sahrası (1770) ile **Kozluca**'da yenildi. **Mora'da Rum isyanı (1770)** Rus desteğiyle çıktı, destek kesilince bastırıldı.

Çeşme Baskını (5–7 Temmuz 1770)

- Rus donanması **Baltık'tan, İngilizlerin yardımıyla Akdeniz'e** geldi; Osmanlı donanması Çeşme Limanı'na sığındı ve Ruslar **6 Temmuz 1770**'te donanmayı yakarak yok etti. Sürpriz ve İngiliz desteği etkili oldu.
- **Sonuç:** Osmanlı'nın Ege ve Akdeniz'deki deniz gücü çöktü; sonrasında Cezayirli Hasan Bey öne çıktı, **Mühendishane-i Bahrî-i Hümayun (1773)** açıldı.

Çanakkale Ablukası

- Çeşme'den sonra Rus filosu **Çanakkale Boğazı'nı abluka etti**; amaç İstanbul'un gıda ve ikmal yollarını keserek Osmanlı'yı baskı altına almaktır. İstanbul tehlikeye girdi.
- Ruslar tahkimli boğazı geçemedi, Limni kuşatması Cezayirli Hasan Bey ile boşa çıktı; abluka ticarete zarar verdi ve **Osmanlı'yı barışa zorlayan baskılardan biri** oldu.

11) Küçük Kaynarca Antlaşması (21 Temmuz 1774)

- **Padişah / Sadrazam:** I. Abdülhamid / Muhsinzade Mehmed Paşa. Rus tarafı: Rumyantsev ve Prens Repnin. Müzakere Silistre yakınındaki Küçük Kaynarca'da (16 Temmuz); Ruslar imzayı **Prut'un yıldönümü olan 21 Temmuz'a** erteletti. Arabulucu yoktur, Rus şartlarıyla doğrudan imzalandı.

Başlıca maddeler

- **Aksu (Buğ) Nehri** yeni sınır; **Kırım, Kuban ve Bucak** siyaseten bağımsız, dinî olarak halifeye bağlı.
- Osmanlı Ortodoks tebaasının hamiliği fiilen Rusya'ya geçti; Rus ticaret gemileri **Boğazlar'dan serbest** geçecek.

- Kerç, Yenikale, Kılburun, Azak ve çevresi Rusya'ya bırakıldı; savaş tazminatı ödenecek; Rusya İstanbul'da elçilik ve kilise hakkı aldı.

Önemi ve sonuçları

- Karlofça'dan sonraki **en ağır antlaşma**. Müslüman Kırım'ın Hristiyan bir güce bırakılması siyasi ve psikolojik büyük kayıp oldu; Rusya **1783**'te Kırım'ı ilhak etti. Kayıp **1787–92 savaşının** başlıca sebebidir.
- Rusya'nın Ortodokslar üzerindeki hak iddiası ve Boğazlar meselesi Osmanlı'nın iç işlerine müdahale aracı oldu (**Şark Meselesi**). Osmanlı **halifelik** unvanının siyasi-dinî önemini öne çıkardı.
- Avusturya savaştan sonra **Bukovina'yı** aldı (1775), Osmanlı seyirci kaldı: bitkinliğin göstergesi.

Arabulucu ve Garantör Devletler (Özet Tablo)

Antlaşma	Padişah / Sadrazam	Arabulucu / Garantör	Tarih
Karlofça	II. Mustafa / Amcazade Hüseyin Paşa	İngiltere, Hollanda	26 Ocak 1699
İstanbul (Rusya)	II. Mustafa	Doğrudan görüşme	1700
Prut	III. Ahmed / Baltacı Mehmed Paşa	Doğrudan; Çariçe Katerina'nın teklifi	21 Temmuz 1711
Pasarofça	III. Ahmed / Nevşehirli Damat İbrahim Paşa	İngiltere, Hollanda	21 Temmuz 1718
Belgrad	I. Mahmud / İvaz Mehmed Paşa	Fransa (arabulucu ve garantör)	18-29 Eylül 1739
Küçük Kaynarca	I. Abdülhamid / Muhsinzade Mehmed Paşa	Doğrudan Rus şartları	21 Temmuz 1774

Konu Akışı – Doğrudan Ezmer

- Köprülülerle toparlanma
- II. Viyana'da başarısızlık
- Kutsal İttifak
- Karlofça (savunmaya geçiş)
- İstanbul Antlaşması (Rusya güçlenir)
- Prut (geçici başarı)
- Pasarofça (Orta Avrupa üstünlüğü biter)
- Lale Devri
- Patrona Halil İsyanı
- Belgrad Antlaşması (kısmi toparlanma)
- 1768–74 Savaşı, Çeşme Baskını
- Küçük Kaynarca (ağır kayıp).